

Spis treści

Cz. I Elementy teorii instytucji politycznych

Dział I Państwo

Rozdział I

Państwo jako organizator życia społecznego

(Konstanty A. Wojtaszczyk, Wojciech Jakubowski)	20
1. Termin „państwo”	20
2. Kierunki definiowania pojęcia „państwo”	20
3. Elementy pojęcia państwa jako organizacji społeczeństwa	23
4. Koncepcje genezy państwa	24
5. Nieterytorialne koncepcje suwerenności	26
5.1. Teoria państwa personalnego (H. Reinhardt)	26
5.2. Koncepcja suwerenności „związku społecznego” (P. Fiore)	30
5.3. Koncepcja suwerenności „wspólnoty duchowej” (G. Radbruch)	31

Rozdział II

Początki państwa

(Aleksander Posern-Zieliński, Mariusz Kairski)	35
1. Perspektywa antropologiczna	35
1.1. Tradycje ewolucjonistyczne	36
1.2. Tradycje marksistowskie	38
1.3. Tradycje dyfuzjonistyczne	41
2. Inspiracje dla współczesnych studiów nad państwem i jego genezą ..	43
2.1. Antropologia polityczna	44
2.2. Etnohistoria	44
2.3. Ekologia kulturowa	45
3. Współczesne poglądy na pochodzenie państwa	46
3.1. Wodzostwo jako forma przedpaństwowa	46
3.2. Od wodzostwa do wczesnego państwa	49
3.3. Czynniki sprawcze narodzin państwa	52

Rozdział III

Historyczny rozwój państw

<i>(Wojciech Jakubowski, Stanisław Sulowski)</i>	59
1. Państwo antyczne	59
1.1. Despotie wschodnie	66
1.2. Grecja	66
1.3. Rzym	70
2. Państwo w wiekach średnich	73
3. Państwo nowożytne	77
3.1. Państwo renesansowe	78
3.2. Organizacja życia zbiorowego w XVII wieku	80
3.3. Absolutyzm oświecony	82
4. Rozwój nowoczesnego państwa	83
5. Państwo narodowe w obliczu globalizacji i integracji	87
5.1. Oblicza globalizacji	87
5.2. Konsekwencje globalizacji	89
5.3. Państwo i polityka w obliczu globalizacji	91
5.4. Perspektywy dla państwa narodowego	92

Rozdział IV

Dylematy epoki konstytucyjnej

<i>(Jan Baszkiewicz)</i>	95
1. Normy ponadpozytywne	95
1.1. <i>Prawo Boże</i>	95
1.1.1. Prawo Boże a prawo ludzkie	95
1.1.2. Konflikt <i>Prawa Bożego</i> z fundamentalnymi normami prawa państwowego	96
1.1.3. Deizm	98
1.2. Prawa człowieka	98
1.2.1. <i>Prawo Boże</i> a prawa Człowieka	98
1.2.2. Tradycja francuska	99
1.2.3. Tradycja amerykańska	100
1.2.4. Druga generacja praw Człowieka	102
1.2.5. Trzecia i czwarta generacja praw Człowieka	103
2. Materia konstytucyjna	105
3. Trwałość i adaptacja	109
3.1. Interpretacja konstytucji	109
3.2. Nowelizacja ustawy zasadniczej i orzecznictwo sądów konstytucyjnych	111
3.3. Konwenanse konstytucyjne	112

Rozdział V

Struktura współczesnego państwa

(Konstanty A. Wojtaszczyk, Wojciech Jakubowski)	115
1. Funkcje współczesnego państwa	115
2. Forma państwa	118
2.1. Istota i wybrane typologie form państwa	118
2.2. Ustrój prawny głowy państwa: monarchie i republiki	119
2.3. Relacje między organami państwowymi [1]: prezydialny i parlamentarny systemy rządów	120
2.4. Relacje między organami państwowymi [2]: systemy polityczne parlamentarno-gabinetowy, kanclerski, klasyczny prezydencki, półprezydencki, superprezydencki, parlamentarno-komitetowy	122
2.5. Struktura terytorialno-administracyjna państwa: państwo unitarne i państwo złożone. Samorząd terytorialny	124
2.6. Reżim polityczny: państwo demokratyczne, państwo totalitarne i państwo autorytarne	133
3. Konstytucyjne organy państwa	140
3.1. Organ państwowy. Rodzaje organów państwowych	140
3.2. Głowa państwa	141
3.3. Organy przedstawicielskie	142
3.4. Organy administracyjne	145
3.5. Sądownictwo	146
3.6. Organy państwa w stosunkach międzynarodowych	146

Rozdział VI

Quasi-państwa we współczesnym świecie

(Wojciech Rutkowski)	151
1. Definiowanie <i>quasi</i> -państw	151
2. <i>Quasi</i> -państwo a prawo międzynarodowe	152
3. Czynniki warunkujące przetrwanie <i>quasi</i> -państw	154
4. Rola i znaczenie <i>quasi</i> -państw w stosunkach międzynarodowych	155
5. Przegląd wybranych współczesnych <i>quasi</i> -państw	157
5.1. Republika Abchazji	157
5.1.1. Konstytucja	157
5.1.2. Rozwiązania ustrojowe	158
5.2. Republika Osetii Południowej	158
5.2.1. Konstytucja	158
5.2.2. Rozwiązania ustrojowe	158
5.3. Republika Górskiego Karabachu	159
5.3.1. Konstytucja	159
5.3.2. Rozwiązania ustrojowe	160

5.4. Naddniestrzańska Republika Mołdawska	160
5.4.1. Konstytucja	161
5.4.2. Rozwiązania ustrojowe	161
5.5. Turecka Republika Cypru Północnego	161
5.5.1. Konstytucja	162
5.5.2. Rozwiązania ustrojowe	162
5.6. Republika Somalilandu	163
5.6.1. Konstytucja	163
5.6.2. Rozwiązania ustrojowe	162

Rozdział VII

Partie i grupy interesu we współczesnym państwie

(Konstanty A. Wojtaszczyk, Wojciech Jakubowski)	165
1. Istota pojęcia „partia polityczna”	165
2. Funkcje partii politycznych	169
3. Systemy partyjne	170
4. Ustawodawstwo dotyczące partii politycznych	172
5. Grupy interesu	174

Rozdział VIII

Prawo w państwie współczesnym

(Jarosław Szczepański)	177
1. Klasyfikacja norm społecznych	177
2. Prawo	178
3. Norma prawna	178
3.1. Budowa norm prawnych	178
3.2. Rodzaje norm prawnych	179
3.3. Normy kolizyjne	180
4. Źródła prawa w Polsce	181
5. Praworządność	182
6. Niezależność sądów i niezawisłość sędziów	183
7. Klasyfikacja gałęzi prawa	183
8. Prawo cywilne	186
8.1. Ogólne	186
8.2. Prawo rzeczowe	186
8.3. Prawo zobowiązań	187
8.4. Prawo spadkowe	187
8.5. Prawo rodzinne	187
8.5.1. Małżeństwo	188
8.5.2. Rozwód	189
8.5.3. Władza rodzicielska	189
8.6. Prawo handlowe	190

8.7. Postępowanie cywilne	190
9. Prawo karne	192
9.1. Prawo karne materialne	192
9.2. Postępowanie karne	194
10. Prawo administracyjne	195
10.1. Prawo administracyjne materialne	195
10.2. Postępowanie administracyjne	195

Dział II

System polityczny

Rozdział IX

System polityczny państwa

<i>(Konstanty A. Wojtaszczyk, Wojciech Jakubowski)</i>	197
1. Instytucja polityczna jako przedmiot badań	197
2. Podejście systemowe w politologii	198
2.1. Pojęcie systemu	198
2.2. System polityczny państwa	200
2.2.1. Istota i struktura systemu politycznego	201
2.2.2. Modele systemu politycznego	205
2.2.3. Otoczenie systemu politycznego	207
3. System polityczny bez państwa – Unia Europejska	208
4. Typologie systemów politycznych	212
5. Ogólna charakterystyka wybranych typów systemów politycznych ..	215
5.1. Liberalne (poliarchiczne) systemy polityczne	216
5.2. Postsocjalistyczne systemy polityczne	217
5.3. Wschodnioazjatyckie systemy polityczne	218
5.4. Islamskie systemy polityczne	219
5.5. Reżimy wojskowe	220

Rozdział X

Dynamika systemów rządów w państwach demokratycznych

<i>(Jarosław Szymanek)</i>	223
1. System rządów w państwie	223
1.1. Pojęcie systemu rządów	223
1.2. System rządów a koncepcja podziału władz	223
2. System rządów zgromadzenia	225
2.1. Cechy charakterystyczne	225
2.2. Pozycja parlamentu	226
2.3. Komitetowy charakter rządu	227
2.4. Wysoki poziom konsensu politycznego	227

3. System parlamentarny	228
3.1. Klasyczny model rządów parlamentarnych i kierunki ewolucji	228
3.2. Parlamentaryzm jednostronny i doświadczenia III Republiki	232
3.3. Racjonalizacja systemu parlamentarnego	234
3.3.1. Rządy premierowskie i doświadczenia brytyjskie	236
3.3.2. Rządy kanclerskie i doświadczenia niemieckie	237
3.3.3. Współczesna „rodzina” systemów parlamentarnych	238
4. System mieszany	239
4.1. Kontrowersje wokół istoty systemu mieszanego	239
4.2. Cechy charakterystyczne	240
4.3. Doświadczenia systemu rządów V Republiki	242
5. System prezydencki	243
5.1. Interpretacja zasady podziału władz	244
5.2. Pozycja prezydenta	245
6. System prezydencki a system parlamentarny	246

Rozdział XI

Aktywność polityczna obywateli w systemie demokratycznym

(Tadeusz Mołdawa)	247
1. Bezpośrednie uczestnictwo w kierowaniu sprawami publicznymi	248
1.1. Zgromadzenie	248
1.2. Referendum	248
1.3. Obywatelska inicjatywa ustawodawcza	250
2. Aktywność wyborcza obywateli	250
3. Aktywność polityczna na szczeblu samorządowej wspólnoty lokalnej	252
4. Służba publiczna	253
5. Korzystanie z praw pozostających w bezpośrednim związku z funkcjonowaniem władzy publicznej	254

Rozdział XII

Dynamika systemów rządów w państwach „realnego socjalizmu”

(Piotr Załęski)	259
1. Dyskusje naukowe na temat „realnego socjalizmu”	259
2. System organów władzy państwowej – niepełna fasada?	260
3. Totalitarne państwo monopartii	266
4. Od totalitaryzmu do autorytaryzmu?	270
5. Państwo nomenklatury	272
6. Państwo postkomunistyczne	279

Cz. II Wybrane teorie demokracji

Dział I Uwarunkowania demokracji współczesnej

Rozdział I

Normatywne i empiryczne teorie demokracji

<i>(Andrzej Antoszewski)</i>	285
1. Kontrowersje wokół istoty demokracji	285
2. Teorie normatywne	286
2.1. Definiowanie demokracji	286
2.2. Koncepcja Roberta Dahla	287
2.3. „Demokracja” a „postęp”	288
2.4. Rola instytucji politycznych	288
2.5. Krytyka teorii normatywnych	289
3. Teorie empiryczne	290
4. Wymiar normatywny i wymiar empiryczny wybranych teorii demokracji	292
5. Konkluzje	294

Rozdział II

Wizje społeczeństwa obywatelskiego

<i>(Błażej Poboży)</i>	297
1. Dyskurs starożytny	297
2. Kontynuacje i nawiązania nowożytne	298
3. Epoka rewolucji	300
4. Od Hegla do Marksa	301
5. Współczesne ujęcia neomarksistowskie	304
6. Dziedzictwo XX wieku	306
7. Definicje współczesne	307

Dział II Współczesna koncepcja demokracji

Rozdział III

Tradycje nowoczesnej demokracji

<i>(Grażyna Ulicka, Konstanty A. Wojtaszczyk)</i>	311
1. Demokracja antyczna a demokracja współczesna	311
1.1. Podobieństwa	311
1.2. Różnice	312
2. Źródła intelektualne demokracji współczesnej	314

3. Ku demokracji współczesnej	316
4. Moralność mieszczańska a demokracja	318
5. Demokracja a ruch robotniczy	320
5.1. Nurty odrzucające zasady demokracji liberalnej	320
5.2. Nurty aprobujące zasady demokracji liberalnej	322
6. Chrześcijańska demokracja	325
7. Demokracja a prawa kobiet	328
8. Pierwsze zwątpienia	330
9. Kryzys demokracji po I wojnie światowej	332

Rozdział IV

Dylematy nowoczesnej demokracji

(ks. Piotr Mazurkiewicz, Michał Gierycz)

1. Dwie wizje demokracji (rozumienie proceduralne i substancjalne)	338
1.1. Między rewolucją amerykańską a francuską: spór o wizję demokracji	340
1.2. Antropologiczno-teologiczne źródła dwóch wizji demokracji	334
1.2.1. Antropologia ograniczona	335
1.2.2. Antropologia nieograniczona	346
2. Powojenna koncepcja demokracji	349
2.1. Demokracja a <i>post-prawda</i>	350
2.2. Demokracja a sekularyzm	352
2.3. Demokracja a „polityka moralności”	356
2.4. Demokracja a rządy elit	360
2.4.1. Kryteria podejmowania decyzji w „wolnych” społeczeństwach	360
2.4.2. „Absolutyzm parlamentarny” i „absolutyzm sędziowski”	361

Rozdział V

Zasady demokracji liberalnej

(Grażyna Ulicka, Konstanty A. Wojtaszczyk)

1. Zasada suwerenności ludu i prawne formy jej realizacji	366
1.1. Suwerenność ludu	366
1.2. Formy realizacji zwierzchnictwa	368
1.3. Wybory i system wyborczy	371
2. Zasada jednolitości oraz zasada podziału i równowagi władz	376
2.1. Zasada jednolitości władzy	376
2.2. Zasada podziału władz	377
3. Zasada konstytucjonalizmu	378
4. Zasada praworządności	381
4.1. Państwo prawne	382
4.2. Prawny status jednostki w państwie	382
5. Zasada pluralizmu	384

Rozdział VI

Mechanizmy demokracji liberalnej: kryteria demokratyzmu postaw społecznych, stosunków politycznych i państwa

(Miroslaw Karwat)	389
1. Demokracja formalna i realna	389
2. Symbioza demokratyzmu i pluralizmu	390
3. Atrybuty pluralizmu	391
4. Policentryzm i relatywizm	394
5. Społeczeństwo otwarte i umysł otwarty	396
6. Antypoda - umysł zamknięty	398

Rozdział VII

Globalizacja i deglobalizacja we współczesnym świecie

(Włodzimierz Anioł)	403
1. Istota globalizacji	403
2. Przesłanki globalizacji i jej współczesna specyfika	404
2.1. Korzenie globalizacji	404
2.2. Współczesna specyfika globalizacji	406
2.3. Zjawisko deterytorializacji	408
3. Podmioty globalizacji	409
3.1. Korporacje transnarodowe	409
3.2. Organizacje międzynarodowe	410
3.2.1. Organizacje międzyrządowe	410
3.2.2. Organizacje pozarządowe	411
3.3. Państwa narodowe	412
4. Atrybuty, przejawy i konsekwencje globalizacji	415
4.1. Tendencje integracyjne i dezintegracyjne	415
4.2. Asymetrie globalnego rynku i rozwoju	416
4.3. Nierównowaga między globalizacją gospodarczą a globalizacją polityczną	417
4.4. Erozja tradycyjnej suwerenności państwowej	417
4.5. Ewolucja kompetencji i funkcji państwa	418
4.6. Niejednoznaczne skutki dla demokracji	419
5. Zwolennicy i przeciwnicy globalizacji	420
5.1. Argumenty zwolenników	420
5.2. Argumenty krytyków	421
6. Reforma czy odwrót od globalizacji?	422
6.1. Faza I: od antyglobalizmu do lewicowego alterglobalizmu	423
6.2. Faza II: deglobalizacyjna fala prawicowego populizmu	426
6.2.1. Motywy nastrojów antyglobalizacyjnych na Zachodzie	426
6.2.2. Populistyczny nacjonalizm <i>ante portas</i>	427
7. Abdykacja amerykańskiego lidera globalizacji?	429

Dział III

Alternatywne koncepcje demokracji – „lepiej” czy tylko „inaczej”

Rozdział VIII

Demokracja deliberatywna

(<i>Marcin Tobiasz</i>)	431
1. Zwrot deliberatywny w teorii demokracji	431
2. Istota procesu deliberacji	434
3. Rola deliberacji w demokratycznym procesie politycznym	437
3.1. Deliberacja a dialog	437
3.2. Deliberacja jako proces informowania	437
3.3. Celebrytyzacja polityki a autentyczna deliberacja	438
4. Efektywność deliberacji politycznej	440
5. Deliberacja a prawomocność ładu politycznego	442
5.1. Normatywny wymiar deliberacji	443
5.2. Idealna procedura deliberacji (J. Cohen)	444
5.3. Prawomocne podejmowanie decyzji w demokracji deliberatywnej	445
6. Wyzwania teoretyczne i praktyczne	446
6.1. Wielkość wspólnot politycznych	446
6.2. Reprezentacja a reprezentatywność	447
6.3. Deliberacja a media	
7. Konkluzje	

Rozdział IX

Ład publiczny w perspektywie feministycznej

(<i>Agnieszka Rothert</i>)	453
1. Feminizm	453
1.1. Między <i>ideologią</i> a <i>ruchem społecznym</i>	453
1.2. Geneza feminizmu	454
1.2.1. „Pierwsza fala”	454
1.2.2. „Druga fala”	456
1.2.3. „Trzecia fala”	457
2. Równe czy różne	458
2.1. Problem równości i/lub nierówności	458
2.2. Koncepcja <i>gender</i>	459
2.3. Nowe teorie feministyczne	460
3. Uczestnictwo w polityce	461
3.1. Podział na sferę publiczną i prywatną	461
3.2. Kwestia reprezentacji	462
3.3. Kwestia „tożsamości kobiecej”	464
4. Płeć i władza	465
5. Kontekst globalizacji	468

Rozdział X

Ład publiczny w perspektywie performatywnej

<i>(Daniel Przystek)</i>	471
1. Zjawiska artystyczne w działaniach politycznych	471
2. Historia teatru	472
2.1. XIX stulecie – wiek aktora	472
2.2. Wielka Reforma Teatru	473
2.3. Druga Reforma Teatru	474
3. Geneza performatyki	476
3.1. Inspiracje	477
3.2. Próby formułowania teorii naukowej	478
3.2.1. Erving Goffman	478
3.2.2. John Langshaw Austin	479
4. Status poznawczy pojęć <i>performans</i> i <i>performatyka</i>	479
5. Projekt „demokracji performatywnej”	483
5.1. Założenia podstawowe	483
5.2. Demokracja performatywna a demokracja deliberatywna	485
5.3. Przejawy demokracji performatywnej	486

Rozdział XI

Ład publiczny w perspektywie myślenia sieciowego

<i>(Agnieszka Rothert)</i>	489
1. Sieci i analiza sieciowa	489
1.1. Istota sieci	489
1.2. Struktura i relacje sieciowe	491
1.3. Władza polityczna w perspektywie sieciowej	492
2. Sieciowość jako cecha ładu społecznego	494
3. Globalizacja postrzegana jako sieć	495
4. Technorzeczywistość a ład społeczny	497
4.1. Rewolucja makroindustrialna	497
4.2. Digitalizacja	498
4.3. Miniaturyzacja	499
4.4. Symulacja	500

ANEKS

Intelektualne źródła polskiej refleksji o polityce – tablice

<i>(Wojciech Jakubowski)</i>	503
------------------------------------	-----

Bibliografia selektywna	507
--------------------------------------	-----

Nota o autorach	526
------------------------------	-----